

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-392-7-14>

SOME FACTORS STIPULATING YOUTH DELINQUENCY

ДЕЯКИ ФАКТОРИ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ ПРОТИПРАВНУ ПОВЕДІНКУ МОЛОДІ

Sashurina Olena Yuriiivna

*Doctor of Philosophy,
Deputy Dean of Faculty No. 2
Kharkiv National University
of Internal Affairs
Kharkiv, Ukraine*

Сашуріна Олена Юріївна

*доктор філософії,
заступник декана факультету № 2
Харківський національний
університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Актуальність теми полягає в тому, що ми живемо в умовах воєнного стану, зростає кількість ситуацій, пов'язаних із стресом, депресією, зростає і кількість неповнолітніх з девіантною поведінкою, що виявляється в асоціальних діях (алкоголізм, наркоманія, порушення громадського порядку, хуліганство, вандалізм та ін.). В крайніх формах почали виявлятися жорстокість і агресивність.

Для повноцінного аналізу причин, умов, кількісних і якісних характеристик протиправних проявів у молодіжному середовищі, однією з головних умов треба вважати витоки та фактори, які визначають протиправну поведінку.

В зв'язку з цим проблема формування та психологічних детермінант протиправної поведінки підлітків та юнацтва стала предметом досліджень представників різних наук: правознавства, психології, педагогіки, філософії, соціології й інших, що розглядають її під різними кутами зору і з використанням як загальнотеоретичних, так і специфічних методологічних підходів і принципів.

В рамках цієї роботи і вирішення поставлених задач представляють інтерес дослідження, які присвячені аналізу факторів, що сприяють формуванню протиправної поведінки та виявленню причин її виникнення.

Виділяють п'ять психолого-педагогічних факторів, які сприяють формуванню протиправної поведінки:

- 1) особистісний фактор;
- 2) неблагополучна родина;
- 3) помилки і недоліки навчально-виховної роботи школи;
- 4) вплив на підлітків негативного мікросередовища за місцем проживання;
- 5) погана організація вільного часу підлітків.

Тому пропонуємо розглядати загальні причини протиправної поведінки на трьох рівнях:

- суспільства, де діють основні соціальні процеси, що містять об'єктивну можливість антигромадської поведінки;
- виробничих колективів і малих груп, де реалізуються об'єктивні закономірності взаємовідносин людей;
- на індивідуальному рівні, де діють причини тієї або іншої поведінки суб'єкта.

Ці рівні відображаються і на психологічних структурах особистості.

Як пише Кухарська Н. «Джерелом появи протиправної поведінки визначаються «станом суспільної інтеграції» особистості. У певних національних, локальних і етнічних культурах можуть жити, передаватися за традицією або виникати своєрідні, наслідувані людьми зразки рішення конфлікту, що у випадку їхньої інтеріоризації особистістю можуть викликати в ній схильність до якогось виду протиправної поведінки» [1, с. 170].

Між тим основна причина виникнення протиправної поведінки людини може бути розглянута подвійно: з одного боку, у порушенні процесу соціалізації особистості, що відображає несформованість і деформованість соціальних її властивостей, які сталися під впливом несприятливих умов життя, а з іншого боку – випадання зі сфери соціально-корисних зв'язків і відносин, а нерідко і зі сфери суспільно-корисної діяльності.

При цьому слід пам'ятати, що асоціальний, агресивний підліток, як правило, знаходиться в гострих конфліктних відносинах з іншими дітьми і зі своєю родиною. Основні риси його характеру негативізм, зухвалість і мстивість.

Вважається, що групу соціалізованих правопорушників складають дві категорії дітей. Перша – це діти, яким або не вдалося засвоїти послідовні норми суспільної поведінки, а друга – діти, у яких є така система, але їхні інтереси суперечать інтересам більшості інших людей.

Для юридичної психології суттєве значення мають роботи, у яких дослідження протиправної поведінки підлітків ведеться з позиції вивчення спрямованості їхньої особистості.

В наукових літературних джерелах робиться висновок про існування різних підходів до обґрунтування поняття «спрямованість» особистості. Так, Павлик О.М. розглядає «важкого підлітка» як «систему спонукань, що визначає вибірковість відносин і активність людини» [4, с. 11]. У той же час більшість психологів розглядають спрямованість як центральну особливість особистості, яка значною мірою визначає її моральну характеристику.

Аналіз природи спрямованості людини здійснюється шляхом діагностики мотивів поведінки. В роботах вітчизняних і значної частини закордонних психологів виділяється три групи мотивів:

- егоїстичні, пов'язані з особистим благополуччям, успіхом, престижем, задоволеннями, владою;
- соціальні: альтруїстичні, колективістичні, гуманістичні, що виявляються в турботі про інших людей, любов до них;
- мотиви, обумовлені потребою в пізнанні, діяльності, творчості, самореалізації й ін.

Формування мотиваційної сфери починається в дитячі роки і продовжується все життя. Але тільки в підлітковому віці спонукання, різні по своїй силі і значимості, починають здобувати стійкий характер, формуючи спрямованість особистості. В структурі інтересів, звичок, ціннісних орієнтації, установок, тобто усього, що визначає розвиток підростаючої особистості в цьому віці починають виявлятися як достоїнства, так і недоліки].

В дисертаційному дослідженні О.М. Павлик, яке присвячено вивченню мотиваційної сфери неповнолітніх правопорушників, було виявлено, що в структурі їхньої мотиваційної сфери домінує положення займають елементарні потреби, прагнення задовольнити мотиви особистого, егоїстичного самоствердження. При цьому однією з ведучих у підлітковому віці є потреба в самоствердженні або потреба «соціального престижу», яка найчастіше неадекватно трактується [4, с. 136].

Як вважають більшість психологів потреба в престижі виникає в індивіда як потреба в загально визнаній і формалізованій повазі і визнанні. Так Пампуха І.В. відзначає, що «суб'єкт, у якого маєтья потреба в престижі, намагається здійснити таку поведінку, що затверджує за ним любов і авторитет у суспільстві або ж серед тих людей, до яких він має відношення». Інші психологи бачать у потребі «соціального престижу» прагнення до самостійності, до визнання його «дорослості» [5, с. 194].

Рівень реалізації потреби в соціальному престижі, як однієї з форм самоактуалізації, багато в чому залежить від того, на якому ступені засвоєння, інтеріоризації різних видів цінностей знаходиться індивід. У підлітків-правопорушників ця потреба трансформується, часто змінюючи свою спрямованість і переростаючи в нижчі форми самоствердження.

Нам здається досить вдалою і класифікація підлітків-правопорушників, запропонована Новгородським Р.Г. Виходячи з обліку загальної спрямованості особистості підлітка, обумовленої на основі зіставлення даних, що проявилися у відносинах і діях підлітка: способі життя,

зв'язках, поведінці, його потребах, інтересах, поглядах, мотивації поведінки, характерологічних рисах, а також даних про обставини злочину з погляду вираження в них особистісних рис підлітка, цей автор виділяє чотири типи підлітків, для яких здійснення злочину було:

- випадковим, суперечним загальної спрямованості особистості;
- ймовірним, але не неминучим з обліком загальної нестійкої особистісної спрямованості;
- відповідній антигромадської спрямованості особистості, але випадковим з погляду приводу і ситуації;
- відповідній злочинній установці особистості і таким, що включає пошук або створення необхідних приводу і ситуації [3, с. 190].

Серед авторів, що вивчали мотиваційну структуру неповнолітніх правопорушників, звертає увагу підхід Мітлош А.В. [2]. Він дослідив вплив на оцінку сферу установки протиправної поведінки. Важливим є його розрізнення неповнолітніх правопорушників відповідно до їхньої мотиваційної структури. В зв'язку з цим підлітки першої групи, що мають позитивну тенденцію до злочинної поведінки, оцінюють асоціальну поведінку як негативну; другої – як позитивну [2, с. 204]. Природно, що стосовно них повинні застосовуватися різні стратегії виховного впливу.

Аналіз результатів досліджень, присвячених вивченню мотиваційної сфери підлітків-правопорушників, дозволяє зробити висновок про те, що їхня спрямованість знаходиться на низькому рівні розвитку. Підлітки, як правило, діють під впливом егоїстичних особистих, престижних і вузько групових спонукань.

Відомо, що поведінка завжди так чи інакше співвідноситься з його представленнями про самого себе (образ «Я») і про те, яким він повинний або хотів би бути. Тому вивчення властивостей самосвідомості, адекватності самооцінки, структури і функцій «образа Я» представляє не тільки теоретичний, але і практичний інтерес в плані формування життєвої позиції особистості [6, с. 622].

Відношення до себе, тобто самооцінка, є найважливішою умовою особистісної саморегуляції, яка дозволяє людині краще орієнтуватися в навколишньому світі, ставити перед собою визначені цілі, будучи критерієм для переживання успіху або неуспіху. А в деяких дослідженнях підкреслюється, що самооцінка особистісних якостей у підлітків із протиправною поведінкою має малу стійкість і недостатню об'єктивність, ґрунтується на несуттєвих критеріях. Це трапляється тому, що самооцінка носить адекватний, або неадекватний характер, тому в підлітка складається і відповідне відношення до себе. Якщо самооцінка неадекватна підліток часто вступає в конфлікти з навколишніми, а це веде до порушення гармонійності його

особистості. Ця неадекватність обумовлена домаганнями учня на високу оцінку своїх особистісних якостей, перебільшенням своїх можливостей.

В дитячому та підлітковому віці спостерігаються гострі і болісні реакції на випадки розбіжності між самооцінкою і оцінками навколишніх. Саме тому «важковиховувані підлітки не визнають своєї приналежності до категорії «поганих», внутрішньо дорівнюючи себе до гарних підлітків. Вважаючи себе незаслужено низько оціненим, підліток починає виявляти агресивність стосовно тих, хто дає йому такі оцінки. У цьому випадку причиною негативної поведінки підлітка є незадоволеність його прагнення задовольнити себе в бажаній позиції.

При формуванні низької самооцінки загострюється потреба особи в самоповазі. Якщо підліткові не вдається підвищити самооцінку соціально-прийнятними способами, він починає вибирати альтернативні зразки поведінки. В цьому випадку він переорієнтується на девіантні групи однолітків.

Якщо самооцінка сформована неправильно, то це гальмує і спотворює розвиток особистості дитини. Тому є зв'язок між адекватністю і стійкістю самооцінки, з одного боку, і успішністю перевиховання – з іншого.

Визначаючи емоційне самопочуття індивіда і його положення в системі взаємин, самооцінка важко піддається зміні. Тільки заглиблений аналіз своїх і чужих вчинків, самокритичність дозволяють людині усвідомити розбіжність потреб, рівень домагань, оцінок себе й інших людей, з реальними можливостями і пропонованими вимогами, щоб на цьому ґрунті скорегувати поведінку.

Отже, спрямованість особистості, її самооцінка й інші розглянуті вище чинники виступають у якості основних в процесі формування протиправної поведінки молоді. Крім цього, на формування поведінки також впливає соціалізація, спілкування в підлітковому колективі, взаємодія із соціальним середовищем і фактори сімейного виховання.

Література:

1. Кухарська Н. Загрози безпеці дітей у соціальних мережах [Текст] / Н. Кухарська, В. Кухарський. *Безпека інформації*. 2014. № 2. С. 169–175.
2. Мітлош А. В. Психологічні особливості прояву інтересу студентської молоді до соціальних інтернет-мереж [Текст] / А. В. Мітлош. *Психологічні перспективи*. 2014. Вип. 23. С. 203–215.
3. Новгородський Р. Г. Соціальна робота з підлітками, які мають інтернет-залежність (на прикладі соціальних мереж) [Текст] /

Р. Г. Новгородський. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 122. С. 188–191.

4. Павлик О.М. Особливості мотиваційної сфери неповнолітніх правопорушників : автореф. дис... канд.психол.наук: 19.00.06 / Національний університет внутрішніх справ. Харків. 2005.

5. Пампуха І. В. Сучасні соціальні інтернет-мережі в житті молодих людей [Текст] / І. В. Пампуха, Н. М. Волошина, О. С. Мукогоренко, Л. О. Ряба. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. Вип. 51. С. 192–200.

6. Чеканська О. А. Особливості соціально-перцептивного аспекту образу «Я» користувачів соціальних мереж [Текст] / О. А. Чеканська. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 26. С. 621–630.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-392-7-15>

DESERTION UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE: PROBLEMS AND ISSUES

ДЕЗЕРТИРСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПИТАННЯ

Shkuta Oleh Olehovych

*Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of Professional
and Special Disciplines
Kherson Faculty of Odesa State
University of Internal Affairs
Odesa, Ukraine*

Шкута Олег Олегович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри професійних та
спеціальних дисциплін
Херсонський факультет Одеського
державного університету
внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

**Korniienko Maksym
Viktorovich**

*Doctor of Law, Professor, Vice-rector
Odesa State University of Internal
Affairs
Odesa, Ukraine*

**Корнієнко Максим
Вікторович**

*доктор юридичних наук, професор,
проректор
Одеський державний університет
внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Проаналізовані статистичні дані вчинених протягом останніх дев'яти років кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби надали можливість дійти висновку,